

Krimp en Leefbaarheid 2018

Inleiding

IN HET PROGRAMMA 'VISIE OP KRIMP EN LEEFBAARHEID' IS OP VEEL TERREINEN VOORTGANG GEBOEKT. WE ZOEKEN ALS PROVINCIE STEEDS NAAR DE MEEST EFFECTIEVE WIJZE OM GEMEENTEN TE ONDERSTEUNEN IN HET DOMEIN KRIMP EN LEEFBAARHEID. DOOR ONZE KRACHTEN TE BUNDELEN, WERKEN WE SAMEN AAN OPLOSSINGEN VOOR DE OPGAVEN ROND KRIMP EN LEEFBAARHEID IN DRENTHE.

Wij spelen op meerdere terreinen een actieve rol. Zo kiezen wij ervoor om relevante kennis beschikbaar te maken en te zorgen voor goede monitoring en trendanalyses. Een en ander heeft zijn waarde reeds bewezen. U vindt de resultaten onder het kopje Kennis. Ook zien wij het als onze rol om op bovenlokaal niveau partners bij elkaar te brengen en samen te werken aan maatschappelijke opgaven. Voorbeelden hiervan zijn: De Drentse zorgtafel, het Drents Zorglandschap, Drenthe Beweegt, de stuurgroep Onderwijs en krimp, de Regiegroep Onderwijskwaliteit, de Alliantie van Kracht tegen armoede en het Bondgenootschap voor een geletterd Drenthe.

IN DEZE TERUGBLIK VINDT U EEN BEKNOPT OVERZICHT VAN DE ACTIVITEITEN IN 2018. SAMENVATTEND:

- De provincie Drenthe is in 2018 gestart met een Zorgtafel overleg in onze regio (motie Staten december 2017). De zorgtafel heeft een brede samenstelling en is in die vorm uniek. De Zorgtafel verbindt ons en heeft een meerwaarde omdat we op deze manier vanuit verschillende belangen samenwerken aan de zorgopgave waar de regio voor staat. Goede zorg voor de inwoners van onze regio voor nu en in de toekomst. Er is een gezamenlijke Position Paper opgesteld met vragen en good practices die tijdens het 6e Zorgtafeloverleg aan minister Bruins is aangeboden.
- Samen met gemeenten is een aanvraag ingediend voor een Regiodeal in Zuid- en Oost-Drenthe die door het rijk is gehonoreerd.
- De onderzoeken door de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) naar overerfbare armoede in de Veenkoloniën en naar de aanpak van laaggeletterdheid (Universiteit van Maastricht) zijn gestart. De eerste bevindingen zijn middels leerkringen en factsheets met uitvoerende organisaties gedeeld.

- Er is een succesvolle 4e Conferentie van het Zorglandschap met stakeholders georganiseerd. Tijdens deze conferentie is het convenant voor een dementievriendelijk Drenthe ondertekend door de provincie, alle Drentse gemeenten en uitvoerders.
- Op de onderwijsdag zijn de nieuwe uitkomsten van de Onderwijsmonitor gepresenteerd waaronder een verdiepend onderzoek naar de afstroom van leerlingen in het voortgezet onderwijs. De Drentse monitor is door het rijk meerdere malen genoemd als goed voorbeeld in Nederland.
- De tweede versie van de Leefbaarheidsmonitor is gepresenteerd. De monitor geeft inzicht in de belangrijkste thema's als het gaat om goed wonen, werken en leven. Er is aandacht voor demografische ontwikkelingen, informatie over de bereikbaarheid van voorzieningen en factoren die bijdragen aan of van invloed zijn op de leefbaarheid in Drenthe.
- Bevindingen zijn onderleggers voor beleid van de provincie, gemeenten en uitvoerende organisaties en kunnen worden benut in de Regiodeal.

- Er is structurele samenwerking met gemeenten in VDG verband (Vereniging van Drentse Gemeenten; ambtelijk en bestuurlijk) op de thema's leefbaarheid en krimp.
- Binnen het programma Drenthe beweegt zijn twee deelprogramma's gestart: Drenthe gezond en Drenthe doet mee. Door de samenwerking in Drenthe gezond is er een gezamenlijke aanvraag gedaan voor 'Aan de slag met preventie in de gemeenten'. Hieruit is samenwerking in de vorm van een Drentse preventiecoalitie ontstaan.
- De provincie Drenthe heeft samen met de Drentse gemeenten de titel 'European Community of Sport' verkregen. Dit is een stimulans om nog meer mensen te laten bewegen en sporten én om mee te doen en gezond te leven.
- Het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland (KKNN) en de leerstoel Bevolkingsdaling en Leefbaarheid, van hoogleraar mw. Bettina Bock, vormen voor de drie noordelijke provincies het loket van en voor Noord-Nederland.

Kennis

In 2018 zijn de volgende monitoren verschenen waarin vanaf 2019 de gegevens continu worden geactualiseerd.

DE LEEFBAARHEIDSMONITOR geeft inzicht in de belangrijkste thema's als het gaat om goed wonen, werken en leven. Er is aandacht voor demografische ontwikkelingen, informatie over de bereikbaarheid van voorzieningen en factoren die bijdragen aan of van invloed zijn op de leefbaarheid in Drenthe.

DE ONDERWIJSMONITOR is gepubliceerd in maart tijdens de jaarlijkse onderwijsdag. Dit jaar lag de focus op de overgang naar het voortgezet onderwijs. Naast de cijfermatige verdieping in deze en voorgaande editie van de Drentse Onderwijsmonitor is een aantal bijeenkomsten gehouden voor direct betrokkenen bij deze belangrijke fase in de onderwijsloopbaan: ouders en onderwijspersoneel uit het primair en voortgezet onderwijs. Hoe zien zij de overgang naar voortgezet onderwijs? Hoe verloopt deze en wat gaat er goed en wat gaat er minder goed? Gelijktijdig met de Drentse Onderwijsmonitor is het rapport 'Van basisschool naar voortgezet onderwijs. In gesprek met onderwijs en ouders' verschenen, evenals een verslag van de bevindingen van deze bijeenkomsten.

Ook is een start gemaakt met het analyseren van gegevens over de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Meer specifiek betreft dit de uitstroom van leerlingen met een mbo-diploma. Hoeveel krijgen er een baan? Welke opleidingen zijn kansrijk?

De Drentse Onderwijsmonitor is in 2018 een aantal keren door minister Slob in brieven aan de Tweede Kamer genoemd als goed voorbeeld in Nederland: "Uit onderzoek dat de provincie Drenthe heeft laten doen, blijkt dat lagere adviezen en minder bijstellingen samenhangen met lagere verwachtingen van ouders en een minder ambitieuze leercultuur."

DE ZORGMONITOR DRENTHE is het instrument dat Het Trendbureau in Drenthe wil inzetten om beleidsinformatie te kunnen bieden over het Drentse zorglandschap, knelpunten daarin te signaleren, te agenderen en het debat hierover te voeden. Dit gebeurt samen met gemeenten en andere kennispartners zoals GGD Drenthe, Zorgbelang Drenthe, Zorgverzekeraars en Zorgaanbieders.

De leefbaarheidsmonitor en de onderwijsmonitor van trendbureau Drenthe zijn te vinden op www.trendbureaudrenthe.nl

ONDERZOEK NAAR LAAGGELETTERDHEID

In Drenthe zijn ca. 45.000 volwassenen laaggeletterd. Zij hebben moeite met lezen, schrijven, rekenen en werken met de computer. Er is steeds meer aandacht voor het belang van dergelijke basisvaardigheden voor de zelfredzaamheid van burgers.

Hierbij ligt de focus op taal als middel om te kunnen participeren op het werk en in het dagelijks leven. In Drenthe zijn naast het Bondgenootschap voor een geletterd Drenthe diverse regionale en lokale partijen actief om laaggeletterdheid in Drenthe aan te pakken. Zo heeft iedere Drentse gemeente een Taalhuis: een samenwerking tussen gemeente, ROC, welzijn en bibliotheek. Onderzoek toont aan dat taaltrajecten een positief effect hebben. We zien aandacht voor de impact van interventies en inzet

op het gebied van laaggeletterdheid. Dit geldt ook voor de succesfactoren om de impact van trajecten voor laaggeletterden te kunnen vergroten. In opdracht van ons is de Universiteit van Maastricht daarom in 2018 gestart met het tweejarig Drents onderzoek laaggeletterdheid. Het onderzoek levert concreet handvatten op om de aanpak te versterken. Er is verbinding met andere onderzoeken in Drenthe, zoals de "Klantreis" van het Bondgenootschap voor een geletterd Drenthe. Het onderzoeksteam werkt nauw samen met het Bondgenootschap. Vanuit daar is een begeleidingsgroep gevormd die voor de onderzoekers als aanspreekpunt fungeert. Deze groep komt een aantal keer per jaar bijeen in het provinciehuis om de voortgang te monitoren en de onderzoeker te voorzien van inhoudelijke input.

Wat is er in 2018 gebeurd?

In 2018 is een monitorinstrument ontwikkeld voor lokale en regionale organisaties/stakeholders om het bereik van laaggeletterden, de gekozen aanpak en inzet van middelen en betrokken stakeholders in kaart te brengen. De monitor heeft als doel de aanpak van laaggeletterdheid jaarlijks te volgen (hoe staat het ervoor?). De eerste resultaten worden begin 2019 gepresenteerd.

Wat is de impact van dit taalaanbod? Leidt het tot een betere taalbeheersing, sociale inclusie of een betere positie op de arbeidsmarkt? En welke kenmerken van laaggeletterde respondenten hebben daar invloed op? In 2018 hebben de onderzoekers een nieuw meet-

instrument ontwikkeld om de houding en het leergedrag van laaggeletterde groepen beter in kaart te kunnen brengen. De nieuw ontwikkelde instrumenten zijn in oktober en november als pilot aangeboden aan laaggeletterde volwassenen op 9 ROC's buiten Drenthe. De reden hiervoor is dat we laaggeletterde volwassenen in Drenthe, die deelnemen aan het onderzoek, alleen de definitieve, uitgeteste instrumenten willen voorleggen. In totaal hebben ruim 400 laaggeletterde volwassenen aan het pilotonderzoek deelgenomen.

Met kennis en onderzoek helpen we gemeenten en andere partijen om laaggeletterdheid terug te dringen. Samen werken we aan een geletterd Drenthe!

Nieuwsbrief 1 juni 2018

Alliantie van **Kracht** tegen Armoede

Wassenaar of het Veen?

Het was half een grapje. Toen mij in een interview werd gevraagd wat de volgende stap in mijn loopbaan zou zijn, zei ik: "Ik word in ieder geval niet de burgemeester van Wassenaar". Daarmee bedoelde ik dat de volgende stap in mijn carrière zou passen in het rijtje van eerdere werkplaatsen als Delfzijl, Pekela, Veendam, en de Veenkoloniën. Ik werd burgemeester van Emmen. Dat was dus een logische stap (grappig detail: ik werd in Gieten opgevolgd door de burgemeester van Wassenaar). In die functie werd ik al snel benaderd met de vraag of ik wat wilde betekenen voor de Alliantie van Kracht. De Alliantie van Kracht zou moeten gaan om nieuwe vormen van de aanpak van armoede. Onderzoek, leerkringen en ontmoetingen om meer grip te krijgen op dit ingrijpende probleem. Een interessante club van betrokken experts en ervaringsdeskundigen heeft aangegeven hier wat in te willen betekenen.

De eerste indrukken zijn positief. Na het flitsende openingscongres zijn de leerkringen van start gegaan. Ook is de aanzet gegeven tot een meerjarig onderzoek naar de mechanismen die ervoor zorgen dat de armoede in de Veenkoloniën een intergenerationeel karakter heeft. We weten wel tot'n beetje waar armoede zich voordoet. Maar hoe manifesteert deze zich? En hoe komt dat er een schijnbare 'erfelijke' component in zit, waardoor families jaren in de armoede zitten. En is er vanuit die ingrijpende analyse ook een richting te vinden om de armoede structureel te verbeteren.

Kortom, werk aan de winkel voor een Emmen-burgemeester, die het grootste deel van zijn werkzame leven in de Veenkoloniën aan de slag is. Ik roep iedereen op zich aan te sluiten bij deze Alliantie. Onze mensen op het Veen verdienen het.

Eric van Oosterhout,
voorzitter Alliantie van Kracht

Samen aan de slag!

In het Veenkoloniale gebied leven ongeveer 14.000 gezinnen in armoede, vaak generatie op generatie. In het gebied groeien zo'n 7000 kinderen op in een gezin dat langdurig arm is.

Tijdens het succesvolle congres over 'Overerfbare Armoede' op 25 september 2017 is de Alliantie van Kracht gepresenteerd. De Alliantiepartners willen samen kansen zien en pakken als het gaat om het voorkomen, verminderen en verzachten van de gevolgen van overerfbare armoede in de Veenkoloniën. De Alliantie van Kracht is een netwerk van gemeenten en maatschappelijke organisaties. Zij ondersteunen, net als de provincies Groningen en Drenthe, het initiatief en vormen het draagvlak voor het RUG onderzoek naar aard en omvang en effectieve interventies. Het verbindend element tussen de partners van de Alliantie van Kracht is het structureel aanbieden van handvatten aan haar medewerkers, zodat zij de mensen die in armoede leven nog beter kunnen ondersteunen.

Niemand is eigenaar van de Alliantie van Kracht, wij gaan samen op zoek naar wat werkt! In deze eerste nieuwsbrief leest u meer over de activiteiten.

Johan Brongers, initiatiefnemer van de Alliantie van Kracht

Armoede van generatie op generatie in de Veenkoloniën

In de Veenkoloniën wonen van oudsher veel gezinnen die leven van een laag inkomen. Het vermoeden is dat deze armoede vaak van generatie op generatie wordt doorgegeven. Zowel ouders als hun kinderen verkeren dan in een situatie waarin ze moeten rondkomen van een laag inkomen. Hoe langer deze situatie duurt, hoe moeilijker het is eruit te komen. Dit feitblad geeft een beeld van de armoede van jongvolwassenen en hun ouders in de Veenkoloniën, op basis van de meest recente cijfers.

Meer 'arme' jongvolwassenen in de Veenkoloniën dan in Nederland

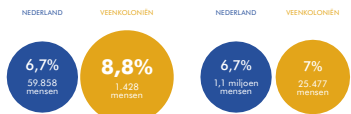
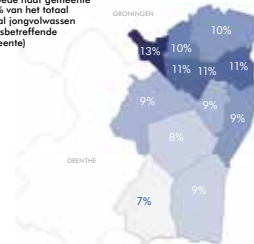
Van alle 22-26-jarigen in de Veenkoloniën leeft bijna 9% van een laag inkomen, in Nederland is dat bijna 7%. Studentenhuishoudens zijn hierin niet meegerekend.

Waar wonen de jongvolwassenen en hun ouders?

De jongvolwassenen in armoede wonen vooral in het noorden van de Veenkoloniën. Ten opzichte van het totaal aantal jongvolwassenen per gemeente, zijn er met name in Hoogezand-Sappemeer en Pekela relatief veel 22-26-jarigen die moeten rondkomen van een laag inkomen.

Net als bij de jongvolwassenen in armoede, wonen veel van hun ouders, die ook een laag inkomen hebben, in het noordelijke deel van de Veenkoloniën.

Aandeel jongvolwassenen in armoede naar gemeente (als % van het totaal aantal jongvolwassenen in desbetreffende gemeente)

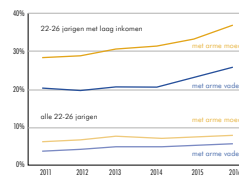

Percentage van jongvolwassenen met laag inkomen in 2016

Percentage van de totale bevolking met laag inkomen in 2016

Ouders van arme jongvolwassenen ook vaker arm

Om zicht te krijgen op de overdracht van armoede van de ene generatie op de andere is het inkomen van de jongvolwassenen vergeleken met het inkomen van hun ouders.

De kans is groot dat armoede van generatie op generatie wordt doorgegeven:

- Een kwart van de vaders en meer dan een derde van de moeders van jongvolwassenen in armoede moeten zelf ook rondkomen van een laag inkomen.
- Bij de volledige groep jongvolwassenen in de Veenkoloniën ligt dit anders: nog geen 6% van de vaders en 8% van de moeders hadden een laag inkomen (2016).

Er is sprake van armoede wanneer iemand gedurende langere tijd niet de middelen heeft om te kunnen beschikken over de goederen en voorzieningen die in de samenleving als minimaal noodzakelijk gelden.

ONDERZOEK NAAR OVERERFBARE ARMOEDE

Hoe komt het dat armoede in het ene gezin niet wordt doorgegeven aan een volgende generatie, terwijl dat in andere gezinnen wel gebeurt? Deze vraag is de basis van het onderzoek dat vanuit de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) wordt uitgevoerd met financiering door de provincies Drenthe en Groningen.

Het doorbreken van intergenerationele armoede blijkt moeilijk te zijn voor gezinnen, professionals en beleidsmakers. In Nederland, en specifiek de Veenkoloniën, is dit nog nauwelijks onderzocht. De eerste vraag is in welke mate dat nog steeds zo is. Zijn er bepaalde deelgebieden waar deze armoede zich concentreert? De RUG heeft in kaart gebracht waar nog relatief veel jongeren leven in langdurige armoede met ouders die ook moesten rondkomen van een laag inkomen. Deze resultaten zijn gepresenteerd in feitenbladen en een Nieuwsbrief en besproken in leerkringen in de regio.

In de leerkringen overerfbare armoede zijn per gemeente zo'n 20 mensen uit verschillende organisaties en disciplines actief. Het gaat om professionals en vrijwilligers binnen het brede sociale domein (van welzijn, woningbouw tot zorg) die zich betrokken voelen bij de aanpak van overerfbare armoede. Zij willen samen met anderen, over organisatiegrenzen heen, dit vraagstuk gaan aanpakken. Movisie faciliteert deze leerkringen, in samenwerking met de Alliantie van Kracht, Tintengroep en CMO STAMM. Binnen de leerkringen worden ook goede praktijkvoorbeelden gedeeld, zoals de 'voorzieningenwijzer' uit Emmen.

In november zijn de eerste resultaten ook gepresenteerd tijdens de conferentie over Armoede in Winschoten. Daar kwamen ervaringsdeskundigen aan het woord en hield Suzanne Janssen, schrijfster van het Pauperparadijs, een voordracht. Zij vertelde bevlogen hoe haar familie de armoede uiteindelijk heeft overwonnen.

KKNN EN LEERSTOEL BEVOLKINGSDALING EN LEEFBAARHEID

Zoals eerder aangegeven worden het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland (KKNN) en de leerstoel Bevolkingsdaling en Leefbaarheid, van hoogleraar mw. Bettina Bock, door de drie noordelijke provincies ondersteund als het loket van en voor Noord-Nederland. Vanaf het begin heeft KKNN drie doelstellingen gehad: kennisnetwerken, kennis delen en kennis ontwikkelen

Het KKNN heeft zich vanaf 2010 ontwikkeld tot een goed georganiseerd kennisnetwerk rondom vraagstukken over krimp en leefbaarheid. Bij het KKNN zijn in 2018 1.500 professionals aangesloten, in 2015 waren dit nog 900 professionals.

De volgende activiteiten zijn uitgevoerd

- Er zijn meer contacten gelegd met zorgorganisaties en ondernemers. Ook zijn er specifieke activiteiten voor en met deze sectoren georganiseerd, zoals een Ondernemersontbijt met MKB-Noord over ondernemen in krimpgebieden. Daarnaast zijn ondernemers gericht uitgenodigd voor Krimpcafés. Dit heeft geleid tot een grotere aanwezigheid bij bijvoorbeeld het Krimpcafé Noordoost Friesland en het Krimpcafé over Onderwijs en Arbeidsmarkt in Hoogeveen.
- Tijdens de Krimpcafés komt onderzoek aan bod in bijdragen van onderzoekers en in workshops. Dit jaar was een Krimpcafé geheel gewijd aan onderzoek bij de kennisinstellingen
- Kleine netwerkbijeenkomsten met kennisinstellingen om kennis over krimp uit te wisselen
- De projectleider als vraagbaak en kennismakelaar is breder benaderd door onder andere ministeries en scholen. Verder heeft de projectleider regelmatig bemiddeld voor sprekers op diverse evenementen (bijvoorbeeld voor een grote zorginstelling)
- Organiseren Krimpcafés in de regio, uitbrengen van (beeld-) verslagen
- Regelmatig zijn artikelen verschenen over krimp in Noord-Nederland in regionale en nationale kranten, bladen, radio en tv, waaraan het KKNN en de hoogleraar bevolkingsdaling hun medewerking verlenen.
- De Kennisagenda is geactualiseerd, waarbij is geïnventariseerd in hoeverre de vragen uit de vorige kennisagenda zijn beantwoord. Dit overleg vindt jaarlijks plaats.
- De kennisagenda van Noord-Nederland diende als input voor de landelijke kennisagenda.
- Het KKNN (of via KKNN-hoogleraren, lectoren en onderzoekers) verzorgde presentaties aan raads- en staten-leden en diverse organisaties (b.v. Kennis café krimp in de Nieuwe Kolk in Assen, mei 2018).

Zorg, sport en bewegen

ZORGTAFEL

In 2018 zijn er zes zorgtafel overleggen geweest die op ons initiatief tot stand zijn gekomen. Wij faciliteren de zorgtafels waaraan de deelnemers constructieve bijdragen leveren.

Gestart is met een vertegenwoordiging vanuit ziekenhuizen, zorgverzekeraars, gemeenten en patiënten- en consumentenorganisaties. Na het eerste zorgtafel overleg is de samenstelling van de zorgtafel verbreed met huisartsen, thuiszorg, verpleging, dagbesteding, GGZ, ambulancezorg en GGD.

In juni 2018 is minister Hugo de Jonge aanwezig geweest bij het zorgtafel overleg in Hollandscheveld. Minister Bruno Bruins voor Medische Zorg en Sport was op 13 november jl. aanwezig bij de zesde Zorgtafel van Drenthe. Hij sprak hier, onder leiding van onafhankelijk voorzitter commissaris van de Koning Jetta Klijnsma, met het zorgnetwerk van Drenthe over de toekomst van de zorg. Aan de Zorgtafel wordt onder andere gesproken over veranderingen in de zorg en over nieuwe manieren van zorgverlening. De Zorgtafel wil aan de slag gaan met het maken van een regionaal preventieakkoord. Daarnaast is afgesproken dat het ministerie actief meedenkt bij een proef in Drenthe om de samenwerking in de wijk-verpleging te verbeteren. Tot slot hebben de deelnemers aan de zorgtafel aandacht gevraagd voor het verbeteren van de regionale arbeidsmarkt.

In het tafel overleg zijn drie aandachtspunten geformuleerd, namelijk preventie, arbeidsmarkt en herstructurering brede zorg. In september 2018 zijn Zilveren Kruis, Menzis, Treant, Wilhelmina Ziekenhuis Assen (WZA), Ommelander zorggroep Groningen en Huisartsenzorg Drenthe onder begeleiding van adviesbureau Gupta Strategists gestart met het ontwikkelen van een scenario ziekenhuislandschap Oost Groningen en Drenthe.

Gedeputeerde Henk Jumelet (CDA): "De zorgsector is in beweging. Als gevolg van vergrijzing en toenemende levensverwachting zien we de zorgvraag veranderen. De huidige zorginfrastructuur in Drenthe is niet toekomstbestendig. Inmiddels hebben bijna alle zorgpartijen in Drenthe de handen ineengeslagen om een gezamenlijk toekomstscenario te ontwikkelen voor het zorglandschap in onze regio. Dankzij de brede samenstelling is de Drentse Zorgtafel uniek. De Zorgtafel verbindt ons en is van meerwaarde, omdat we op deze manier vanuit verschillende belangen samenwerken aan de zorgopgave waar we voor staan. Allemaal met één doel voor ogen: goede zorg voor de inwoners van onze regio: voor nu en in de toekomst."

REGIONAAL PREVENTIEAKKOORD

In een aantal gebieden in Drenthe is de zorgvraag groter dan in de rest van Nederland, vaak in combinatie met armoede, laaggeletterdheid en schuldenproblematiek. Om hier iets aan te doen moeten ook deze achterliggende problemen worden aangepakt. Dit begint met een goede analyse en duiding. Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid & Milieu (RIVM) gaat op verzoek van minister Bruins, Drenthe helpen met deze analyse. Preventie vraagt om een gecoördineerde aanpak en samenwerking om deze regionale problemen het hoofd te kunnen bieden. Daarom zetten wij in op een preventieakkoord en doen we een beroep op de middelen die het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) ter beschikking stelt.

DRENTSE ZORGTAFEL WERKT SAMEN AAN GOEDE ZORG

VOOR NU EN
IN DE TOEKOMST!

De Drentse Zorgtafel verkent nieuwe manieren om anders om te gaan met de zorg. Om onze inwoners een zo lang, zo goed en zo zelfstandig mogelijk leven te bieden, willen we samen met het Rijk komen tot een regionaal Preventieakkoord. Daarnaast gaan we met de pilot Intensieve Samenwerking in de Wijkverpleging proefdraaien met het efficiënter inzetten van medewerkers in de avond, nacht en het weekend. Zo voorkomen we onnodige reistijd van verzorgers, waardoor meer tijd overblijft voor de patiënt. Goede zorg valt of staat met goed personeel: daarom willen wij de regionale arbeidsmarkt verbeteren. Met de Drentse Zorgtafel werken we vanuit verschillende belangen samen aan ons gezamenlijk doel: goede zorg voor de inwoners, voor nu en in de toekomst. Dat we daarin mooie stappen zetten, blijkt uit vele goede voorbeelden. We hebben er tien voor u op een rij gezet.

PROGRAMMA DRENTH BEWEEGT

VANUIT HET PROGRAMMA VISIE OP KRIMP EN LEEFBAARHEID ZIJN WE BETROKKEN BIJ TWEE DEELPROGRAMMA'S: DRENTH GEZOND EN DRENTH DOET MEE

DRENTH GEZOND

Drenth gezond zet zich maximaal in om inwoners zo gezond mogelijk te laten opgroeien en ouder te laten worden. We willen de gezondheid van de Drentse inwoners, zoals ze die zelf ervaren, verbeteren. Vanuit verschillende gezondheidsprogramma's en organisaties en vanuit dezelfde visie werken we samen aan een gezonde provincie. Drenth gezond werkt met 3 thema's die afgelopen jaar verschillende successen hebben opgeleverd:

1 Ondersteunen van professionals

- JOGG-regisseurs & GIDS-procesbegeleiders in de Drentse gemeenten worden direct en indirect gefaciliteerd en ondersteund om aan een gezonde omgeving te werken. Direct door programma's en activiteiten en indirect door opleiding zoals de Summerschool, intervisiebijeenkomsten en kennisdeling via de nieuwsbrief.
- Het thema gezondheid komt steeds terug op de agenda van gemeenten en partners. Vanuit Drenth gezond is er één visie/gedachte waaraan wordt gewerkt en die de aanpak versterkt. We gaan versnippering tegen en zetten in op samenwerking.

2 Verbinden van bestaande activiteiten

- Door de samenwerkende partijen in Drenth gezond is een gezamenlijke aanvraag gedaan voor 'Aan de slag met preventie in de gemeenten'. Deze partijen hebben een Drentse preventiecoalitie gevormd.

3 Ontwikkelen en uitvoeren van campagnes en activiteiten

- Alle gemeenten zetten in op gezonde scholen. We hebben nog 11 gezonde scholen te gaan om in mei 2019 de campagne 100 gezonde scholen geslaagd af te ronden.
- Samenwerkingspartners die projecten/campagnes versterken
 - WMD, mobiele waterbar om Drink Water extra te stimuleren
 - Rabobank, inzetten op gezondere sportkantines met Team:Fit
 - KNWB, het stimuleren van een gezonde Avond4daagse
- Inspiratiedag voor de kinderopvang samen met Jong Leren Eten
- Kindermenu 2.0. Provincie Drenth, Jong Leren Eten en Drenth gezond hebben restaurants en basisscholen tijdens de Dutch Agri Food Week uitgedaagd om mee te doen aan de kookwedstrijd 'Kindermenu 2.0'. Het doel van de wedstrijd was om een lekker, regionaal én gezond kindermenu op de kaart te krijgen. Karlijn Meijerink van Jong Leren Eten: "Met het Kindermenu 2.0 willen we scholieren spelenderwijs kennis laten maken met eerlijk voedsel uit de regio. Uniek is dat er ook koks en restaurants betrokken waren bij het initiatief. Lokaal, lekker en gezond voedsel in restaurants is de toekomst!".

DIT EN VELE ANDERE ACTIVITEITEN DRAGEN BIJ AAN EEN POSITIEF GEZOND DRENTH.

DRENTHÉ DOET MEE

Drenthé doet mee zet zich maximaal in om inwoners te activeren aan de samenleving deel te nemen. Drenthé doet mee is volledig gericht op het versterken van gezond gedrag van inwoners. We laten professionals zodanig samenwerken dat we op elke vraag, samen met inwoners, antwoorden kunnen vinden. Niets moet, maar wanneer iemand iets wil wordt het ondersteund. Iedere gemeente, misschien wel wijk of dorp, vraagt een eigen aanpak.

Drenthé doet mee is ontstaan tijdens een bijeenkomst van de Vereniging van Drentse Gemeenten (VDG). Het bereiken van inwoners die niet betrokken zijn bij de samenleving is een verantwoordelijkheid van de gemeente. Dit is één van de lastigste, maar ook essentiële opgaven in het sociale domein. Denk bijvoorbeeld aan het terugbrengen van gezondheidsverschillen. Vandaar dat gemeenten hebben besloten volop samen te werken en mee te gaan in Drenthé doet mee. Individueel contact en begeleiding op basis van de drijfveren van de inwoners (inzetten op gezond gedrag) vormen de beoogde weg naar deelname aan de samenleving.

Stimuleren en initiëren van 'buitenaf' in het gemeentelijk domein (zowel geografisch als beleidsmatig) vragen overleg en tijd. In april 2018 is dit proces gestart. De doelstellingen (gezonde omgeving en terugbrengen gezondheidsverschillen) en de methode (inwoners staan centraal) zijn zeer actueel. Dit blijkt uit de hoeveelheid initiatieven die alleen al in het afgelopen half jaar ontstaan zijn in onze provincie. Deze kennen allen min of meer dezelfde doelstelling, dezelfde methodiek en dezelfde betrokken mensen in de gemeentelijke organisatie. Gemeenten bepalen het tijdsplan en de keuzes. De trajecten Positieve gezondheid (trekker Zorgbelang) en Aan de slag met preventie (trekker GGD) zijn gebundeld om de aanpak te versterken. In de komende tijd komt daar ook de Sporttoekomstverkenning (trekker SportDrenthé) bij.

Op dit moment, na ruim een half jaar operationeel te zijn, is er in elke gemeente een start gemaakt.

Bijvoorbeeld het plannen van een eerste gesprek met contactpersonen of het uitzetten van een plan met tijdsplan. In een aantal gemeenten zijn er al vervolggesprekken geweest en is men toe aan contact met de beoogde inwoners. Soms is Drenthé doet mee de initiator (en liften de andere processen mee), maar het komt ook voor dat Drenthé doet mee via andere processen het gemeentehuis in komt. Naast de lokale gesprekken zijn er in april, juni en september in totaal 4 provinciebrede bijeenkomsten geweest. Op 6 juli vond de officiële aftrap plaats.

Drenthé doet mee wordt gecoördineerd vanuit Drenthé beweegt en zet de expertise van CMO STAMM, Trendbureau Drenthé en SportDrenthé in.

COMMUNITY OF SPORTS

Vertegenwoordigers van de 12 gemeenten in Drenthe en de provincie mochten op 4 december de titel 'European Community of Sport' in ontvangst nemen. Dat vond plaats tijdens het jaarlijkse ACES Europe Award Gala in het Europees Parlement te Brussel. De evaluatiecommissie vond Drenthe het voorbeeld van hoe sport ingezet kan worden binnen de maatschappij en kwam tot een positief oordeel over Drenthe als sportregio. De titel 'European Community of Sport 2019' is een bekroning van alle activiteiten op sport- en beweeggebied die in Drenthe worden georganiseerd, vaak door veel vrijwilligers. Dit is opgemerkt tot over de landsgrenzen.

CONFERENTIE ZORGLANDSCHAP 'WAARDIG OUDER WORDEN IN DRENTHÉ' EN DEMENTIEVRIENDELIJK DRENTHÉ

De jaarlijkse werkconferentie van het zorglandschap Drenthe richt zich op het delen en opschalen van goede voorbeelden in Drenthe.

Urgente opgaven en thema's worden hier in samenwerking met de Drentse gemeenten en Zilveren Kruis geagendeerd. De conferentie van 2018 stond in het teken van de opgaven wonen, welzijn en zorg, in relatie tot ouder worden in Drenthe. Aanleiding vormen de toenemende vergrijzing (in combinatie met krimp) en de groei van het aantal inwoners met dementie. Twee onderwerpen stonden centraal: het belang van domein overstijgende samenwerking en de waarde van samenwerking met inwoners en cliënten zelf. De werkgroep (Zilveren Kruis, Drentse gemeenten, Zorgbelang, Drents Zorglandschap, Proscop en provincie) werkte daarvoor intensief samen met vrijwilligers en professionals uit diverse werkvelden, ouderen zelf (De Denktank 60+ uit Drenthe), Academie Minerva, Netwerk Dementie Drenthe en Alzheimer NL.

Resultaten

- Bestuur en beleid heeft meer verbindingen gelegd met ouderen die willen bijdragen aan en meedenken over de huidige maatschappelijke opgaven.
- Het convenant Dementievriendelijk Drenthe is ondertekend door de 12 Drentse gemeenten, provincie Drenthe, Zilveren Kruis, Netwerk Dementie Drenthe, Alzheimer NL afd. Drenthe en het landelijk programma Samen Dementievriendelijk. Hiermee geven we domein overstijgende samenwerking handen en voeten. De partijen committeren zich voor vier jaar aan een uniek, gezamenlijk resultaat, ieder vanuit zijn eigen rol. Drenthe is daarmee voorloper in integrale samenwerking op dit thema en staat landelijk op de kaart.

CONFERENTIEPROGRAMMA [WAARDIG OUDER WORDEN IN DRENTHÉ](#)

HARTVEILIG DRENTHE

Samen met de voorzitter van de VDG-commissie Gezondheid en Zorg, lanceerde gedeputeerde Henk Jumelet november 2018 een campagne om AED's en burgerhulpverleners in Drenthe in kaart te brengen.

Succesvol reanimeren vraagt namelijk om een dekkend netwerk van AED's en gekwalificeerde burgerhulpverleners. Daarbij is het belangrijk dat alle AED's aan de buitenkant van een pand hangen, geregistreerd zijn en dat gekwalificeerde burgerhulpverleners in beeld zijn.

Wij hebben hierin een ondersteunende rol vanuit leefbaarheid en het bovenregionale aspect. Betrokken partijen voor een Hartveilig Drenthe zijn: UMCG ambulancezorg, de Drentse gemeenten, GGD Drenthe en de Stichting Hartveilig Drenthe.

MAAK UW
**DORP
OF WIJK**

**HART-
VEILIG**

Henk Dekker, werd gered door reanimatie

HELP EEN ANDER EN MELD U AAN ALS
**BURGERHULP-
VERLENER!**

provincie Drenthe Ga naar
www.hartslagnu.nl

Onderwijs

STUURGROEP ONDERWIJS EN KRIMP

De stuurgroep heeft zich in 2018 meer gericht op de (verwachte) krimp in het voorgezet onderwijs. Het gaat daarbij om een stapeling van negatieve effecten in het VO ten gevolge van krimp en de veranderende bevolkingssamenstelling:

- De nieuwe bekostigingsregeling voor het VO dreigt nadelig uit te pakken voor scholen in krimpregio's
- Het tekort aan leraren
- Inpassing LWOO en PrO Passend onderwijs, grotere werkdruk door problemen van jongeren
- De diversiteit van onderwijslocaties staat onder druk

We hebben een bijeenkomst georganiseerd met VO-bestuurders en het ministerie van OCW om hierover van gedachten te wisselen. Ook hebben we samen met de andere krimpregio's een brief met onze zorgen gestuurd aan de Tweede Kamer. Daarin is gesteld dat vereenvoudiging van de bekostiging kan leiden tot een verschraling van het onderwijsaanbod in de regio. Bovendien bestaat het gevaar dat kansrijke oplossingen, gericht op het beschikbaar houden van datzelfde onderwijsaanbod, op voorhand worden gefrustreerd. Dat maakt het middel erger dan de kwaal.

De K6 (het netwerk van de provincies met één of meer krimpregio's: Groningen, Friesland, Drenthe, Gelderland, Limburg en Zeeland) heeft daarom, overeenkomstig de motie Westerveld en Van den Hul, gepleit voor een grondige "krimpcheck" op het wetsvoorstel vereenvoudiging bekostiging VO en andere voorstellen. Ook in 2019 blijven we samen met de K6 en onderwijsbesturen in gesprek met het ministerie van OCW over deze thema's.

ONDERWIJSKWALITEIT

De jaarlijkse onderwijsdag in maart, georganiseerd door de Regiegroep Drentse Onderwijskwaliteit, stond in het teken van het Puberbrein. Bijzondere aandacht was er voor de overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs waar in de Onderwijsmonitor extra onderzoek naar is gedaan.

CMO STAMM heeft hierover ook gesproken met ouders, leerkrachten en docenten en hun ideeën en suggesties opgenomen in het rapport “Van basisschool naar voortgezet onderwijs”.

Kwaliteit leefgebieden

DORPSINITIATIEVEN 2018

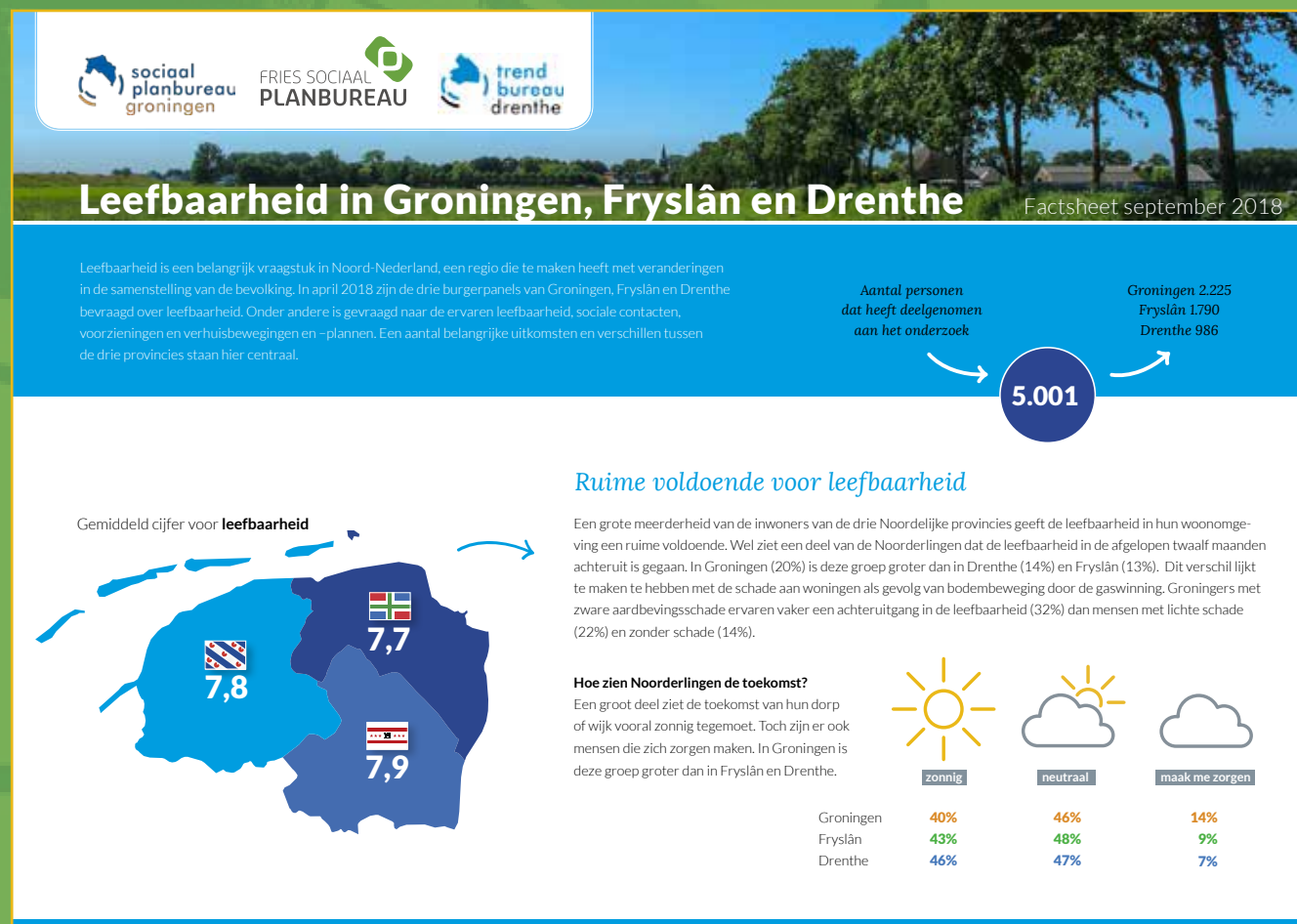
Vanuit de middelen vitaal platteland/ burgerkracht is geld vrijgemaakt voor initiatieven van inwoners uit dorpen in Zuidoost-Drenthe. In eerste instantie werden deze middelen vanuit een provinciale regeling rechtstreeks beschikbaar gesteld aan dorpen. Nadeel was dat deze wijze van financiering onvoldoende aansloot bij de regelingen vanuit gemeenten.

In fase 2 zijn de middelen overgemaakt aan gemeenten die ze naar eigen inzicht konden inzetten. Iedere gemeente in Drenthe (niet alleen in Zuidoost) krijgt € 50.000 per jaar (totaal € 600.000 per jaar). Gemeenten en dorpen kregen tot en met 2018 zo nodig ondersteuning van BOKD, CMO STAMM en Landschapsbeheer Drenthe. Enige voorwaarde was dat de initiatieven gemeld moesten worden bij de website Burgerkrachtdrenthe.nl om zo goede voorbeelden te kunnen delen. Deze werkwijze is geëvalueerd met gemeenten. In de praktijk blijkt dat genoemde instel-

lingen maar beperkt zijn ingezet. Ook kwam het delen van voorbeelden niet uit de verf. Over de regeling zelf zijn de gemeenten zeer positief. Deze heeft geleid tot een breed scala aan mooie initiatieven.

In 2019 en 2020 wordt de regeling in de bestaande vorm voortgezet. Ondersteuning vanuit de sociale instellingen wordt alleen niet langer door ons gefaciliteerd. Ook de website is niet langer in gebruik. Wel nemen de gemeenten met de provincie de verantwoordelijkheid elkaar te blijven opzoeken en (kennis van) mooie initiatieven twee keer per jaar in een bijeenkomst te delen.

In 2018 ging onder meer een bijdrage naar de organisatie van een historische TT-wandeltocht, het dorps huis in Weerdinge voor de aanpassing van een aantal ruimtes, een nieuw onderkomen voor het jeugdwerk in Koekange en een sportplein/beweegtuin in Steenwijksmoer.

Bereikbare bovenlokale voorzieningen

DORPSHUB GROLLOO

Sinds het najaar van 2018 rijdt de dorpscoördinator op een karakteristieke rode fiets door Grolloo. Zij bezoekt de mensen met een zorgvraag en helpt bij het zoeken naar de juiste hulp/ondersteuning, zowel fysiek als financieel.

De dorpscoördinator krijgt ook een vaste plek in dorpshuis Het Markehuis. Vanuit het initiatief dorpsclub wordt het dorpsclubhuis verbouwd, waardoor de ruimtes beter gebruikt kunnen worden en voorzieningen weer terugkomen naar het dorp. Het dorpsclubhuis gaat daardoor (opnieuw) een centrale rol spelen in de lokale samenleving.

In 2018 zijn de plannen van het Europese project 'Rural Mobility' van Artgineering verder doordacht en gedeeld met het dorp. In 2019 zullen samen met een architect verbouwplannen worden uitgewerkt. De uitvoering daarvan zal deels door het dorp zelf ter hand worden genomen.

In 2018 is ook gekeken naar de omgeving van Het Markehuis en dan met name naar de parkeerproblemen in het gebied. De beschikbare parkeerplaats bij de sporthal en de school kan alleen via een smal pad worden bereikt, waarvan vooral fietsers en voetgangers gebruikmaken. Dit leidt ertoe dat automobilisten de parkeerplaats mijden en langs De Pol parkeren. Hierdoor ontstaat veel overlast voor de omgeving. Daarom is gekeken naar een integrale parkeeroplossing voor zowel de school, de camping, de sportverenigingen, het dorpsclubhuis als de nieuw te bouwen zorgwoningen. Samen met de gemeente Aa en Hunze wordt dit in 2019 verder uitgewerkt.

Algemeen

In 2018 is de subsidieregeling Krimp en Leefbaarheid in werking getreden. In dat jaar zijn hiermee de volgende projecten gefinancierd:

1 Aanvraag Stichting Mynds Assen, project 'Odensehuis Assen'

Het Odensehuis is een inloophuis voor mensen met (beginnende) dementie en andere vormen van geheugenverlies en voor hun naasten. Dit huis biedt hen een ontmoetingsplek waar in een ongedwongen sfeer ondersteunende en creatieve activiteiten ondernomen kunnen worden. Het Odensehuis maakt het mogelijk dat mensen met dementie langer thuis kunnen wonen. De naasten krijgen respijttijd waardoor zij de zorg voor hun dierbare langer aan kunnen. Daarmee draagt het Odensehuis bij aan het beleid om mensen langer thuis te laten wonen en om deelname aan de samenleving te bevorderen.

2 Aanvraag Dorpscoöperatie De Brug, Gasselternijveen, project 'Wonen met aandacht/zorg voor elkaar in Gasselternijveen'

De inwoners van Gasselternijveen willen in hun dorp blijven wonen, ook als ze ouder worden en mogelijk zorg nodig hebben. Er zijn op dit moment onvoldoende zorgvoorzieningen in het dorp. Om in het dorp te kunnen blijven wonen is hulp, steun en aandacht voor elkaar nodig. Daarnaast is er behoefte aan kortdurende opvang c.q. een ziekenverblijf. Door middel van een onderzoek in drie fasen wordt nagegaan welke mogelijkheden er zijn om in het dorp voorzieningen voor ouderen te treffen op het gebied van wonen en zorg. De subsidie is bedoeld voor een haalbaarheidsanalyse en ontwikkelfase met een businessplan en een convenant als resultaat.

3 Aanvraag BOKD, project 'Jong Belegen! Anders wonen 50+'

Doel van het project is het ontwikkelen van een instrument waarmee ondersteuning voor groepen bewoners wordt gerealiseerd die aan de slag willen met anders wonen. Het gaat om bewoners die het belangrijk vinden om bij te dragen aan een vitaal en leefbare wijk of leefbaar platteland. Op basis van het eerder uitgevoerde project Erfdelen wordt een groep belangstellenden betrokken bij het project.

4 Aanvraag Dorpsbelang Vledder, project 'Opbouw sociale en zorginfrastructuur Vledder'

Het projectresultaat is een voorstel aan de dorpsgenoten over de mogelijkheden tot realisatie van een woonzorgcentrum in Vledder. Het project draagt bij aan het in standhouden van het zorgaanbod in Vledder in samenspraak met de bewoners en ondersteund door de gemeente Westerveld.

IN AANVULLING OP
DE INTERNATIONAAL
BEKROONDE FILM ANDERS
IS EEN GRATIS LESPAKKET
ONTWIKKELD VOOR
LEERLINGEN VAN
KLAS 3 EN 4 HAVO/VWO EN
KLAS 1 EN 2 VAN HET VMBO.

anders

Lesbrief 1

JE HEBT GEKEKEN NAAR DE FILM 'ANDERS'. WE ZIJN
BENIEUWD HOE JE DE FILM HEBT ERVAREN EN WAT JE
ERVAN HEBT GELEERD. DAARVOOR KRIJG JE EEN AANTAL
PRIKKELENDE STELLINGEN MET VRAGEN. DE BEDOELING IS
DAT DEZE VRAGEN IN KLEINE GROEPEN VAN 3 OF 4 PERSONEN
WORDEN BEANTWOORD. HET GAAT NIET OM GOED OF FOUT,
MAAR OM WAT JE VINDT EN WAAROM.

SPREEK AF WIE VAN JULLIE DE ANTWOORDEN DAARNA
PRESENTEERT, ZODAT WE ZE GOED KUNNEN VERGELIJKEN
MET DE ANTWOORDEN VAN DE ANDERE GROEPEN. VOOR DEZE
OPDRACHT HEBBEN JULLIE 20 MINUTEN DE TIJD. DAARNA
VOLGT EEN NABESPREKING.

5 Aanvraag Stichting Mens en Maatschappij, project 'Sterk uit Armoede'

Het project Sterk uit Armoede richt zich op het bestrijden van intergenerationele armoede en sociale uitsluiting. In Oost-Groningen heeft men inmiddels ervaring met een in België ontwikkelde en bewezen effectieve aanpak. Doel van het project is om ook in Drenthe mensen die zelf armoede hebben ervaren, op te leiden tot 'armoede- of ervaringsdeskundige', zodat zij op hun beurt mensen kunnen helpen die in eenzelfde situatie verkeren. Daarvoor volgen deze mensen een tweejarige opleiding aan het Noorderpoort College.

**6 Aanvraag Stichting Sport Drenthe,
project 'Drenthe doet mee'**

Drenthe doet mee betreft een samenwerkingsproject van alle Drentse gemeenten, SportDrenthe en CMO STAMM. Het project geeft vervolg aan de programma's Drents Zorglandschap en Drenthe gezondheid. Tijdens een VDG-bijeenkomst Bewegen en Gezondheid is het plan Drenthe doet mee vastgesteld. De effecten die worden nagestreefd zijn: meer inwoners participeren in de maatschappij; iedere inwoner die wil, kan mee bewegen en mensen worden aangesproken op wat ze kunnen i.p.v. op hun beperkingen.

**7 Aanvraag gemeente Borger-Odoorn,
project '2Get there'**

Het project 2GetThere Zuidoost- Drenthe biedt hulp en inzicht aan jongeren die vastgelopen zijn. Daarvoor worden jongeren, die ervaringsdeskundige zijn, opgeleid tot jongerencoaches. In de aanpak van de jongerenproblematiek en de manier van helpen via jongerencoaches, staat de eigen verantwoordelijkheid en kracht van de jongeren zelf centraal. Het doel van 2GetThere is het stimuleren van zelfredzaamheid, eigen kracht en persoonlijke groei van jongeren. Het uiteindelijke doel is het terugleiden van jongeren naar school, werk of een combinatie van beiden en het voorkomen van uitval.

**8 Aanvraag Rijdende Popschool,
project 'Rijdende Popschool in Drenthe'**

De Rijdende Popschool is een 'muziekschool', die met alle benodigde instrumenten en apparatuur naar de locatie rijdt waar muziekonderwijs wordt gegeven. Daarmee wordt muziek toegankelijk gemaakt voor kinderen en jongeren die door het verdwijnen van muziekonderwijs op scholen en uit dorpen niet in de gelegenheid zijn om muziekonderwijs te volgen. Muziekonderwijs is allereerst een taak van gemeenten. Veel gemeenten hebben de afgelopen jaren gekort op het aanbod. Niettemin erkennen gemeenten net als wij het belang van muziekonderwijs als waardevolle bijdrage aan de leefbaarheid van een dorp. De Rijdende Popschool biedt niet alleen op een toegankelijke manier muzieklessen, maar houdt ook rekening met de vraag van bewoners.

**9 Aanvraag Stichting SPINN
project 'Mentor for you'**

Mentor4You is een mentorprogramma waarbij vrijwillige mentoren jongeren tussen de 12 en 23 jaar begeleiden in een 1 op 1 contact. Een mentor geeft advies, ondersteuning, begeleiding, moedigt aan en is een rolmodel. De vrijwillige mentor en de jongere zien elkaar wekelijks gedurende een periode van een half tot anderhalf jaar. Mentor4You is preventief en biedt lichte ondersteuning. De vrijwillige mentor en de jongere worden aan elkaar gekoppeld op basis van een match waarin wordt samengewerkt aan de doelen die de jongere zich stelt. Met het project wordt samenwerking en mentoring onder jongeren gestimuleerd. Daarbij werken de resultaten door naar een verbetering van de onderwijskansen van de doelgroep. Het project draagt bij aan het verbeteren van het aanbod van de 0e, 1e en 2e lijns-zorgvoorzieningen in Drenthe.

**10 Aanvraag Stichting Welzijn MensenWerk, Meppel,
project 'Ondersteuning kwetsbare jeugdigen'**

De pilot richt zich op uitvoering in de regio Zuidwest-Drenthe en in de gemeente Steenwijkerland. Doel van het project is om een preventieve, samenhangende en geïntegreerde werkwijze tot stand te brengen die risicoleerlingen perspectief biedt op een succesvolle schoolcarrière en een duurzame, volwaardige plaats in de maatschappij. Omdat het project het karakter heeft van een pilot is het de bedoeling al werkende weg te leren. De gekozen aanpak kan dan ook bijgesteld worden wanneer dat nodig is. De opzet is om een samenhangende en geïntegreerde werkwijze c.q. aanpak te starten die gedurende de looptijd voortdurend wordt verbeterd. Aan het eind van de looptijd is inzicht ontstaan in de succesfactoren en valkuilen.

